

Gebruik van gereedschap in de vogelwereld

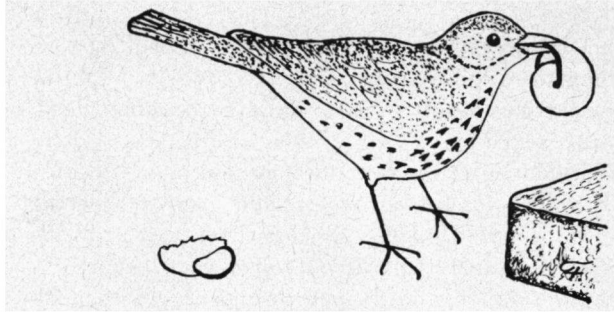
Door Joh. J. Frieswijk

Binnen de groep der Darwin-vinken, door Darwin tijdens zijn reis met de Beagle in 1835 op de Zuidamerikaanse Galápagos-eilanden ontdekt, neemt de spechtvink een speciale plaats in. Deze grondvinkesoort heeft de rol van de daar ontbrekende spechten overgenomen. Evenals spechten voedt hij zich met insecten en hun larven, die in gangen in en onder boomschors leven. Spechten zijn in staat hun prooi te bereiken met behulp van hun lange tong, een hulpmiddel dat de spechtvink niet ten dienste staat. De natuur is deze soort tegemoet gekomen door hem een werktuig, in de vorm van een dun takje of een cactusstekel, te leren gebruiken, waarmee de prooi uit zijn gang gejaagd of zelfs gespietst wordt. Hier is dus sprake van gebruik van gereedschap bij het zoeken naar voedsel.

Gereedschapsgebruik voor heel andere doeleinden zien wij bij enkele soorten prielvogels, evenals hun verwanten de paradijvogels bewoners van Nieuw-Guinea en Australië. De prielvogels danken hun naam aan het merkwaardige baltsgedrag, dat het bouwen van een min of meer ingewikkeld bouwwerk van plantenmateriaal door de mannetjes omvat. Het prieel wordt vaak versierd met allerhande voorwerpen zoals steentjes, slakkehuisjes, bloemen en bessen, die op zeer „kunstzinnige” wijze worden gerangschikt. Dat de moderne techniek de prielvogels niet onberoerd heeft gelaten, bleek mij bij het zien van de foto van een prieel versierd met felgekleurde plasticartikelen. Van twee Australische soorten is bekend dat de mannetjes bij het verfraaien van hun bouwsel werktuigen gebruiken in de vorm van kwasten, bij de ene soort een kwast van bladeren, bij de andere van boomschors. Daarmee bestrijken zij de binnenkant van het prieel met verf, die uit speeksel en blauw- of groenachtige ingrediënten bestaat. Hier dus een stuk gereedschap als hulpmiddel bij de balts.

Voor zover mij bekend, zijn hiermee de voorbeelden van echt werktuiggebruik bij vogels uitgeput. Dit neemt niet weg dat er op verwant gebied nog wel iets valt op te merken.

Als meeuwen en kraaien schelpdieren van enige hoogte op een harde on-

dergrond laten vallen om zodoende de schaal te openen, gebruiken zij ook een deel van hun milieu als hulpmiddel. Men huldigt de opvatting, dat meeuwen hierbij minder slim zijn dan kraaien in het onderscheiden van harde en zachte ondergrond.

Klauwieren gebruiken dorens voor het opprikken van hun prooi, zoals wij wel een liaspens gebruiken voor het vasthouden van papieren. Van de grote bonte specht kennen wij spechtesmidsen. In een takvork of in een spleet in de schors van een boom wordt een dennekegel vastgezet en daarna behakt om de zaden te bemachtigen. Hij gebruikt dus een soort klem voor het vasthouden van een voorwerp.

Behalve van spechtesmidsen spreekt men van lijstersmidsen, met als centraal punt een hard voorwerp, vaak een steen, die dan als aambeeld wordt aangeduid. Op een dergelijk aambeeld worden huisjesslakken van hun schelp ontdaan, bij ons door de zanglijster, op de Galápagoseilanden door een spotlijstersoort.

Over het aambeeldgebruik door lijsters wil ik nog iets vertellen. Van de zanglijster is dit gedrag bekend genoeg, zij het dat vele vogelaars het niet uit eigen aanschouwing kennen. Dat de zanglijster van dit gedrag bij ons het monopolie heeft, is m.i. zeer waarschijnlijk. Dit neemt niet weg dat de merel door bepaalde onderzoekers van soortgelijke handelingen wordt verdacht. Uit de literatuur ken ik een geval van een merel in gevangenschap, die in staat bleek huisjesslakken van hun schelp te ontdoen, zij het op minder efficiënte manier dan de zanglijster.

De zanglijster maakt op zeer karakteristieke wijze gebruik van zijn aambeeld. De slak wordt aan de mondrand van de schelp vastgehouden, zoals op bijgaande tekening is aangegeven; een andere stand van de slak in de snavel heb ik nooit waargenomen. De tekening van Stuurman op de omslag van *Het Vogeljaar* (Kerstmis 1964) waarop een zanglijster een huisjesslak vasthoudt met de mondoopening van de schelp naar beneden gekeerd, beschouw ik voorlopig als een dichtertelijke vrijheid van de tekenaar. Als zanglijsters hun slakken zo vasthielden, zou dit de uitvoering van de werkzaamheden ernstig bemoeilijken. De prooi wordt namelijk met kracht ritmisch heen en weer bewogen en daarbij onzacht in aanraking gebracht met het aambeeld en wel met de bovenzijde daarvan. Daarom heeft de zanglijster een uitgesproken voorkeur voor aambeelden van een bepaalde hoogte. Door het slaan langs het aambeeld ontstaat in

het huisje van de slak een opening, terwijl meestal de top bezwijkt, waardoor de columellaspier waarmee de slak zich in de schelp terugtrekt, machteloos wordt. Uit de ontstane opening vliegt het slakkelichaam dan naar buiten.

Onmiddellijk richt de zanglijster zijn aandacht op de slak en laat het huisje bij het aambeeld vallen. Nadat het slakkelichaam enige malen ritmisch over de grond is geveegd (verwijderen van slijm?), wordt het in zijn geheel geconsumeerd. Merels tonen vaak belangstelling voor deze activiteiten der zanglijsters; ik heb de indruk gekregen dat zij daarbij afgaan op het geluid dat de zanglijster bij zijn werk produceert. Zo kan het gebeuren dat een merel de slak die uit zijn huisje vliegt, voor de snavel van de zanglijster die het werk deed, wegkaapt. Als men een merel met een slakkelichaam in de snavel bij een aambeeld ziet staan, behoeft hij dus niet de gebruiker ervan te zijn.

Daar de merel wel als aambeeldgebruiker is genoemd, doe ik een beroep op de lezers bij het vinden van een aambeeld, omringd door verse slakkeresten, de gebruiker ervan eens op te wachten. Voor toezending van waarnemingen betreffende aambeeldgebruik door andere vogelsoorten dan de zanglijster houd ik me warm aanbevolen.

• *Drs. J. J. Frieswijk, Burg. van de Pollstraat 483, Amsterdam-West II*

De heer Stuurman voegt hieraan toe:

Helaas weet ik niet hoe de schelp de eerste maal werd beetgepakt. Gezien de situatie: slak ondersteboven tegen blad moet de vogel hem wel onder de snavel hangend hebben gepakt. Dat ik het anders tekende en waarschijnlijk verkeerd, komt in de eerste plaats omdat ik dit niet bewust heb gezien en verder omdat ik vooral het hoog heffen van de kop met slak wilde doen uitkomen.

De vogel plukte, hoog opwippend, de slakken van de onderkant van heesterbladen, hipte ermee naar het grintpad en sloeg ze met forse, neerwaartse zwaai van zijn hoog opgerichte kop en lijf tegen de keitjes. De slak lag dan, al min of meer verbrijzeld, op de stenen. De lijster nam dan het zaakje weer beet in de snavel en smeed het op dezelfde manier tegen de grond.

Na enige herhalingen van deze handeling waren blijkbaar de schelpresten er geheel afgevallen want wat overbleef was 'n weke, slappe rest die hij dan in de snavel nam en aan zijn vlugge jongen voerde, die even verder versholen zaten. Ik zag dit zes maal achtereen gebeuren totdat de bakker kwam en de voorstelling uit was... Eenmaal had hij een grote, zwarte naaktslak, die echter dezelfde behandeling onderging, een interessant geval, lijkt me.

Er was hier geen sprake van een bepaalde steen, noch van stukslaan daarop. Hier werd de slak neergekwakt op het grint, dat zeer groot was; echte keien erbij. Er was ook geen sprake van breken en openen van de schelp op een bepaalde plaats en het er ten slotte uit vliegen van de inhoud. De schelp werd hier doodgewoon neergeslagen tot hij in stukken eraf was.

• *Rein Stuurman, Nieuweweg 16, Eemnes*